

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу Рядової Ліліани Олегівни «Удосконалення координаційних здібностей учнів з вадами зору на уроках фізичної культури з використанням сенсорноорієнтованих завдань», поданої до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту за спеціальністю 24.00.02 – фізична культура, фізичне виховання різних груп населення

Актуальність обраної теми дисертації. Гуманістична парадигма суспільства III тисячоліття передбачає, серед іншого, її спроектованість на ставлення до дітей з інвалідністю, чисельність яких на сьогодні в усьому світі загалом і в Україні зокрема виявляє стійку тенденцію до зростання. Кількість українських дітей з вадами зору щорічно збільшується на 230–250 тисяч. Нині 60–80% дітей в Україні мають вади зору.

Науковці відмічають наявність взаємозв'язків між рівнем розвитку координаційних здібностей і показниками функціонального стану зорової, слухової, вестибулярної, тактильної сенсорних систем у слабозорих дітей. Авторка обґрунтовано стверджує, що разом з тим, питання підвищення рівня розвитку координаційних здібностей і поліпшення показників функціонального стану зазначених аналізаторів в учнів середніх класів з вадами зору є недостатньо вивченим.

Актуальність дисертаційного дослідження Рядової Л. О. є безперечною як в науковому, так і в практичному аспектах.

Дослідження проводилося відповідно до Тематичного плану науково-дослідної роботи Харківської державної академії фізичної культури на 2013–2015 рр. за темою «Теоретичні та прикладні основи побудови моніторингу фізичного розвитку, фізичної підготовленості та фізичного стану різних груп населення» (номер державної реєстрації 0113U004615) і на 2016–2020 рр. за темою «Вдосконалення процесу фізичного виховання в навчальних закладах різного профілю» (номер державної реєстрації 0115U006754).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна, повнота їх викладу в опублікованих працях.

Завдання дослідження вдало визначають процес наукового пошуку, який послідовно здійснила дисертантка з урахуванням того, що зроблено іншими дослідниками у вирішенні означеної проблеми. Обґрунтованість наведених у дисертації положень, висновків, рекомендацій зумовлена тим, що здобувачка адекватно використовувала сучасні методи наукових досліджень.

Дисертація характеризується глибоким розкриттям досліджуваної проблеми, самостійністю у підходах до їх висвітлення, ґрунтовною практичною перевіркою отриманих результатів, їх суттєвою теоретичною і практичною значущістю.

Результати дисертаційної роботи відображено в 24 публікаціях, серед яких 2 статті – у періодичному виданні, що індексується у міжнародній наукометричній базі Scopus; 10 статей – у фахових виданнях України, з них 4 внесено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus; 2 – у зарубіжних періодичних виданнях; 9 – у збірниках наукових праць та 1 тези.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у том, що дисертанткою вперше розроблено й обґрунтовано зміст програми удосконалення координаційних здібностей учнів середніх класів з вадами зору із використанням сенсорноорієнтованих завдань до застосування засобів фізичного виховання із використанням різного спортивного інвентарю і музичних інструментів під час варіативних модулів «Легка атлетика», «Футбол», «Баскетбол», «Волейбол», «Гімнастика», дібраних відповідно до змісту та завдань уроку, що включалися в підготовчу, основну, заключну частини уроків та домашніх завдань; обґрунтовано значення сенсорноорієнтованих завдань для поліпшення функціонального стану сенсорних систем, зокрема зорової, в учнів середніх класів з вадами зору; визначений сильний та середній ступені взаємозв'язків між рівнем розвитку здатності до диференціювання просторових, часових, силових параметрів рухів, збереження статичної рівноваги тіла, відчуття ритму, координованості рухів і показниками функціонального стану зорової, слухової, вестибулярної, тактильної сенсорних систем, які найбільше відстають від норми в учнів середніх класів з вадами зору.

Результати дослідження впроваджено в процес фізичного виховання школярів середніх класів з вадами зору Комунальних закладів «Харківська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат I–III ступенів № 12» (м. Харків), «Спеціальна загальноосвітня школа-інтернат № 4 I–III ступенів для слабозорих дітей» (м. Київ), «Спеціальна школа-інтернат I–II ступенів № 11» (м. Київ), «Одеська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат № 87 I–II ступенів» (м. Одеса), «Чернігівський навчально-реабілітаційний центр» (м. Чернігів), «Львівська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат № 100 I–III ступенів» (м. Львів), в навчальний процес здобувачів вищої освіти Харківської державної академії фізичної культури, про що свідчать відповідні акти впровадження.

Оцінка змісту дисертації, її завершення в цілому та ідентичності змісту автореферату й основних положень дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків та списку посилань. Загальний текст дисертації викладено на 238 сторінках друкованого тексту, із них 216 сторінок основного тексту. Дисертаційну роботу ілюстровано 26 таблицями та 43 рисунками. В роботі використано 349 літературних джерел, з яких 33 – латиницею.

У **вступі** обґрунтовано актуальність дисертаційної роботи; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичну значущість отриманих результатів; наведено дані щодо впровадження результатів дослідження у практику фізичного виховання учнів середніх класів із вадами зору, апробації матеріалів дослідження; окреслено особистий внесок дисертанта в роботах, що видані у співавторстві; зазначено кількість публікацій.

Перший розділ дисертації **«Особливості розвитку координаційних здібностей учнів середніх класів із вадами зору на уроках фізичної культури»** присвячено теоретичному аналізу й узагальненню літературних джерел з досліджуваної проблеми. Подано матеріали, що характеризують процес фізичного виховання, розкривають особливості розвитку координаційних здібностей і функціонального стану зорового, слухового, вестибулярного, тактильного аналізаторів слабозорих дітей. Виявлено, що у вивченій літературі не розглянуті питання підвищення рівня розвитку всіх проявів координаційних здібностей і поліпшення функціонального стану зорової, слухової, вестибулярної, тактильної сенсорних систем в учнів середніх класів із вадами зору на уроках фізичної культури. Це і стало підставою для вибору теми дисертаційного дослідження.

У другому розділі **«Методи та організація дослідження»** обґрунтовано застосування методів дослідження, надано дані про досліджуваний контингент та експериментальні бази, подано відомості про організацію й етапи дослідження.

Дослідження проводилося на базі Комунальних закладів «Харківська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат I–III ступенів № 12» Харківської обласної ради та «Навчально-реабілітаційний центр № 12» Дніпровської обласної ради. В ньому взяли участь 204 слабозорих школяра середніх класів (учні 5–10-го класів, вік яких 10–16 років).

У дослідженні прийняли участь учні середніх класів з вадами зору, які пройшли медичний огляд і на його основі отримали допуск до занять фізичними вправами. За станом захворювань зору вони були включені до групи А. До цієї групи відносяться діти із не прогресуючими захворюваннями зору, з відсутністю тяжких ускладнень, при яких не має ризику погіршення функцій зору під впливом фізичного навантаження. Учні включені до групи А не мають особливих обмежень при заняттях фізичною культурою. Це дало можливість сформуванню груп не за порушеннями зору, а за віковим принципом, відповідно до якого учні 5–10-го класів для проведення педагогічного експерименту були поділені за класами на 6 експериментальних (117 учнів) і 6 контрольних груп (87 учнів).

Учні з вадами зору, які були віднесені до експериментальних груп навчалися у школі-інтернаті міста Харкова, а контрольних – міста Дніпро. У цих закладах освіти умови навчання та проживання для слабозорих школярів однакові.

Дослідження проводилося в три етапи.

На першому етапі (жовтень 2012 р. – червень 2013 р.) здійснювався аналіз науково-методичної літератури; визначалися контингент досліджуваних, мета, завдання, об'єкт, предмет дослідження; підбиралися методи дослідження. Здійснювалася підготовка програми удосконалення координаційних здібностей з використанням сенсорноорієнтованих завдань.

На другому етапі (вересень 2013 р. – червень 2014 р.) здійснювалося формування експериментальних і контрольних груп, проведено констатувальний та формувальний експеримент для визначення, обробки, аналізу і порівняння показників координаційних здібностей і функціонального стану аналізаторів слабозорих школярів середніх класів вище зазначених груп до та після експерименту. Проводився педагогічний експеримент, в ході якого апробована програма удосконалення координаційних здібностей з використанням сенсорноорієнтованих завдань на уроках фізичної культури учнів середніх класів з вадами зору експериментальних груп. Під час проведення експерименту школярі контрольних груп на уроках фізичної культури займалися за навчальною програмою з фізичної культури для учнів зі зниженим зором (5–10-ті класи).

Рівень розвитку координаційних здібностей учнів середніх класів з вадами зору визначався з використанням тестів, запропонованих Л. П. Сергієнко, 2001; В. І. Ляхом, 2006. Показники функціонального стану сенсорних систем визначалися за наступними методами: для зорового аналізатора – гострота зору та периметрія; для слухового аналізатора – акуметрія; для вестибулярного аналізатора – стійкість до обертальних навантажень; для тактильного аналізатора – естезиометрія.

На третьому етапі (вересень 2014 р. – червень 2020 р.) доопрацьовувалися отримані результати; проводився аналіз, систематизація й узагальнення дослідницького матеріалу; порівняння отриманих результатів з існуючими даними фахівців щодо досліджуваної проблеми; формулювалися висновки; виконувалося оформлення дисертаційного дослідження та тексту дисертаційної роботи; здійснювалося підписання актів впровадження.

У третьому розділі **«Рівень розвитку координаційних здібностей і показники функціонального стану сенсорних систем учнів середніх класів із вадами зору»** подано вихідні результати дослідження рівня розвитку координаційних здібностей і функціонального стану зорової, слухової, вестибулярної, тактильної сенсорних систем в учнів середніх класів із вадами зору. Представлені результати кореляційного аналізу показників координаційних здібностей і функціонального стану сенсорних систем у школярів середніх класів із вадами зору. Отримані дані свідчать про сильний та середній зв'язки між рівнем розвитку координаційних здібностей і показниками функціонального стану досліджуваних аналізаторів; спостерігається низький рівень розвитку координаційних здібностей у досліджуваного контингенту; виявлено, що показники функціонального стану сенсорних систем нижче норми.

У четвертому розділі «Динаміка розвитку координаційних здібностей і показників функціонального стану сенсорних систем в учнів середніх класів із вадами зору під впливом програми з використанням сенсорноорієнтованих завдань» висвітлено зміст програми удосконалення координаційних здібностей із використанням сенсорноорієнтованих завдань, до якої увійшли вправи та рухливі ігри, спрямовані на підвищення рівня розвитку координаційних здібностей і, як наслідок, поліпшення показників функціонального стану зорового, слухового, вестибулярного, тактильного аналізаторів слабозорих дітей середнього шкільного віку, яка була обґрунтована та розроблена за результатами аналізу літературних джерел і власними даними констатувального експерименту.

З метою підвищення рівня розвитку координаційних здібностей учнів середніх класів з вадами зору на уроках фізичної культури застосовувалася програма їх удосконалення з використанням сенсорноорієнтованих завдань, яка включала вправи та рухливі ігри.

Сенсорноорієнтовані завдання підбиралися з метою поліпшення функціонального стану зорового, слухового, вестибулярного, тактильного аналізаторів. Вони супроводжували фізичні вправи та рухливі ігри, спрямовані на підвищення рівня розвитку координаційних здібностей.

При підборі вправ і ігор враховувалося: вік, стать, особливості розвитку дітей з вадами зору, стан їх зору і здоров'я, вторинні відхилення у розвитку та фізичній підготовленості.

Фізичні вправи та рухливі ігри використовувалися на уроках фізичної культури під час проведення варіативних модулів «Легка атлетика», «Футбол», «Баскетбол», «Волейбол», «Гімнастика» і включалися в підготовчу, основну, заключну частини уроку, підбиралися відповідно до змісту та завдань уроку, пропонувалися у вигляді домашніх завдань з подальшою їх перевіркою.

Продовж навчального року на уроках фізичної культури для учнів експериментальних груп поступово збільшувалося навантаження, яке змінювалося за рахунок кількості повторень кожної вправи, підвищення координаційної складності і швидкості виконання вправ і рухливих ігор, зміни наочних орієнтирів, часу проведення рухливих ігор, кількості інвентарю, вимикання зорового контролю, вибору в. п. та ін. Навантаження диференціювалося з урахуванням особливостей захворювання зорового аналізатора, віку, статі, стану здоров'я, рівня фізичної підготовленості й специфічних особливостей індивідуального розвитку (психічного і фізичного), обмежень при деяких захворюваннях і швидкої стомлюваності школярів середніх класів з порушеннями функціонального стану зорового аналізатора та ступеня складності вправ.

Ефективність програми удосконалення координаційних здібностей з використанням сенсорноорієнтованих завдань підтверджують достовірні зміни показників координаційних здібностей ($p < 0,05 - 0,001$) та функціонального стану сенсорних систем ($p < 0,01 - 0,001$) в учнів середніх класів з вадами зору експериментальних груп.

У п'ятому розділі «Аналіз та узагальнення результатів дослідження» узагальнено та систематизовано результати проведених досліджень, що дало можливість отримати дані, які підтверджують, доповнюють та є абсолютно новими з проблеми дослідження.

Висновки сформульовані у вигляді узагальнюючих і конкретних положень і свідчать про вирішення поставлених завдань.

Наприкінці роботи приведено посилання.

В цілому, щодо змісту дисертаційної роботи, слід відзначити її чітку, логічну побудову, яка повністю відображає шляхи досягнення сформульованої автором мети і виконання поставлених завдань.

Автореферат відповідає змісту дисертації і відображує головні положення роботи.

Зауваження та дискусійні питання щодо змісту дисертації:

1. Актуальність роботи, на нашу думку, не зовсім розкриває існуючий науковий пласт знань з досліджуваної проблеми.

2. Мета роботи, на нашу думку, сформульована не зовсім коректно. Її логічно було б сформулювати наступним чином – теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити програму удосконалення координаційних здібностей з використанням сенсорноорієнтованих завдань для застосування на уроках фізичної культури учнів середніх класів з вадами зору.

3. Об'єкт та предмет роботи, на нашу думку також, сформульовані не зовсім коректно.

4. Назва 4 розділу вимагає корекції, так як в цьому формулюванні випадає обґрунтування авторської програми.

5. Ряд положень представлених в підрозділі 1.1. «Фізична культура учнів середніх класів із вадами зору», за змістовному наповненню, не в повній мірі відповідають назві підрозділу.

6. Перший розділ роботи повинен бути розглянутий крізь призму міркувань здобувачки.

7. У другому розділі роботи опис загальновідомих методів дослідження з їх детальним описом, доцільно представити в додатках.

8. Аналіз навчальної програми з фізичної культури для учнів зі зниженим зором (5–10-ті класи), з огляду на його змістовне наповнення, доцільно було б увести в 1 розділі дослідження.

9. Аналіз показників здатності до диференціювання часових параметрів рухів у школярів у віковому аспекті до експерименту показав, що результати відчуття часу 5 с у хлопців 5-го класу кращі за дані учнів 6, 8-го та 10-го класів; хлопці 7-го класу відтворюють меншу помилку відчуття заданого часу, ніж учні інших класів. Як здобувачка може прокоментувати, отримані дані і як вони узгоджуються з результатами інших фахівців?

10. Наукове обґрунтування авторської програми виглядало б багатовекторно, якби здобувачка спиралася на значний науковий пласт знань накопичений фахівцями.

11. У висновках роботи, здобувачка вказує, що ефективність програми удосконалення координаційних здібностей із використанням сенсорноорієнтованих завдань підтверджують достовірні зміни показників координаційних здібностей ($p < 0,05 - 0,001$) та функціонального стану сенсорних систем ($p < 0,01 - 0,001$) в учнів середніх класів із вадами зору експериментальних груп. Найбільший приріст показників спостерігали у здатності до збереження статичної рівноваги тіла (730,5% у хлопців і 808,7% у дівчат), відчуття ритму (167,5% у хлопців і 98,4% у дівчат). Як здобувачка може прокоментувати отриманий їй унікальний приріст вищевказаних досліджуваних показників?

Проте, представлені зауваження не знижують позитивного враження від науково-теоретичного та методичного рівня проведеного дослідження, його актуальності та практичної значущості.

Висновок. За актуальністю порушеної проблеми, новизною отриманих результатів та практичним значенням дисертація Рядової Ліліани Олегівни «Удосконалення координаційних здібностей учнів з вадами зору на уроках фізичної культури з використанням сенсорноорієнтованих завдань», відповідає вимогам п. 9, 10, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (зі змінами, внесеними з постанови Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015, № 1159 від 30.12.2015 року і № 567 від 27.07.2016), а її авторка – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання та спорту за спеціальністю 24.00.02 – фізична культура, фізичне виховання різних груп населення.

Офіційний опонент,

доктор наук з фізичного виховання і спорту,
професор, завідувач кафедри біомеханіки і
спортивної метрології Національного університету
фізичного виховання і спорту України

В.О. Кашуба

Підпис В.О. Кашуби засвідчую, проректор
з науково-педагогічної роботи, професор
Національного університету фізичного
виховання і спорту України

О.В. Борисова